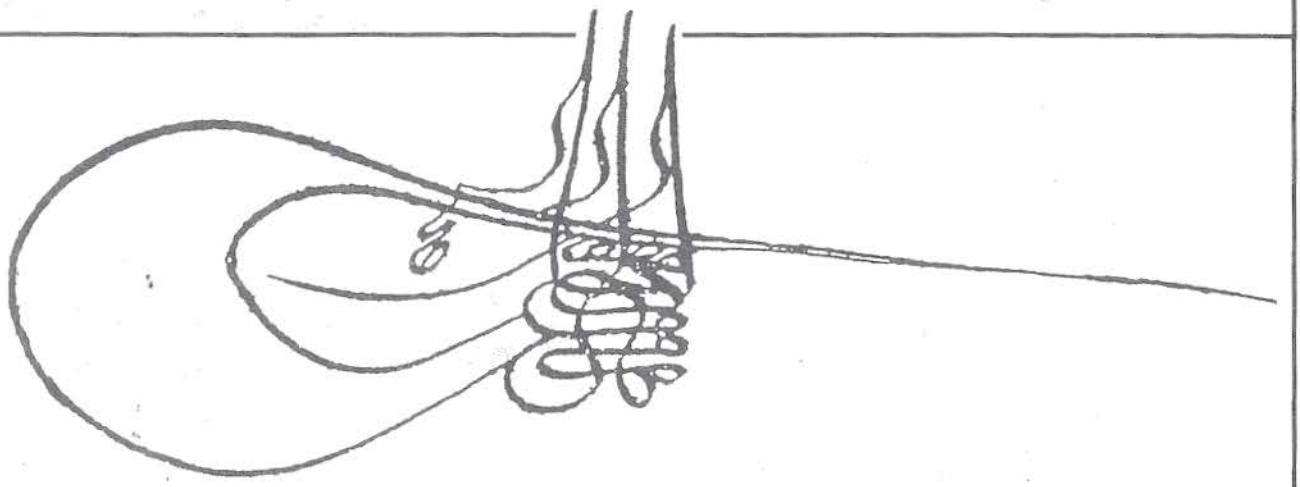
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
VOLUME 14 · 1990
EDITED BY ŞİNASİ TEKİN GÖNÜL ALPAY TEKİN

FAHİR İZ ARMAĞANI I.
(FAHİR İZ FESTSCHRIFT I.)

Essays presented to

FAHİR İZ

on his Eightieth Birthday
by his Colleagues and Students

Guest Editors
Günay Kut . Gönül A. Tekin

Managing Editor
Carolyn I. Cross

This Volume of the Journal has been partially subsidized by
The Institute of Turkish Studies, Inc. Washington, D.C.
and
by The Department of NELC, Harvard University.

•

Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
1990

HATİBOĞLU'NUN FERAH-NÂMESİ

Cemil Öztürk

Yaşadığı dönemde şimdi bildiklerimizden daha çok eser yazma ihtimali bulunan Hatiboğlu'nun adına tezkirelerde rastlanmıyor. **Şakayıku'n-Numaniyye**,[1] **Künhü'l-Ahbar**,[2] **Kamusü'l-Alâm**,[3] **Sicill-i Osmanî**[4] gibi biyografi kitaplarının yazarları ise şairliğine ve eserleri bulunduğuna değinmeksizin "II.Murad dönemi alimlerinden" deyip geçiyorlar.

Hatiboğlu'nunkilerden daha küçük çaplı ve az Türk dili malzemesi içeren eserlerin bile taranıp derlendiği, **Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü** benzeri kitaplarda dahi adı geçmiyor. Şiirimizin eski kaynak kitaplarının yazarları gibi, yurdumuzda daha yakın zamanda yapılmış araştırmalarda da kendisine pek ilgi gösterildiği söylenemez. Bilinen dört eserinin kütüphanelerimizdeki nüshaları üzerinde ciddi bir çalışma yoktur.

Hatiboğlu'nun olgunluk çağında yazdığı en büyük mesnevisi **Ferah-nâme**'yi görüp bundan bir bölümü, 1891'de yayınladığı **Osmanlı Edebiyatı Antolojisi** adlı kitabına alan V. D. Smirnov'dur.[5] Bu yayının uyandırdığı ilgiden sonra, Hatiboğlu'nun bir şair olduğu ve eserleri bulunduğunun farkına varılmaya başlanılmıştır. Bu olayın üsünden yüz yıl geçtiği halde, eserlerinden birinin bile yayınlanmamış olması, unutulmamak için kitap yazdığını söyleyen Hatiboğlu adına bir eksikliktir.

Smirnov'un verdiği bilgileri eksik ve yetersiz bulan J. Németh, 1919'da yalnız **Ferah-nâme** üzerinde çalışarak, Hatiboğlu'nun kimliği ve kişiliğine, eserinin dil özelliklerine ağırlık veren ilk özenli incelemeyi yapmıştır.[6] Yazısına örnek metin de ekleyen ünlü araştırıcının bu Almanca makalesinin yaptığı yankılanmanın sonunda F. Köprülü, J. Németh'in yazısının eleştirisi niteliğinde, Hatiboğlu'nun kendisiyle iki eseri **Makâlât** ve **Ferah-nâme**'den kısaca söz eden bir yazı yazmıştır.[7] F. Köprülü, J. Németh'in yalnız Şemseddin Sami'ye bakmakla yetindiğini; ancak çok daha eski biyografi yazarı Taşköprülüzâde'de de Hatiboğlu'nu tanıtıcı bilgiler bulunduğunu açıklar. Köprülü, XIII-XIV yüzyıllarda **Ferah-nâme** adlı eser yazmanın geçerliliğinden; hatta Aşık Çelebi'de, Şeyhoğlu'nun da böyle bir eseri bulunduğu kaydının yer aldığından söz edip bunun doğru olmadığını bildirir.

Agâh Sırrı Levend, Aşık Çelebi ve Tezkiresine ayırdığı bölümde "**Ferah-nâme** sahibi Şeyhoğlu" demektedir.[8] Köprülü daha sonra yazdığı bir yazıda ilkine eklmeler de yaparak, Aşık Çelebi'nin varlığını duyurduğu o **Ferah-nâme**'nin, Kemaloğlu adlı başka bir şaire ait olduğunu bildiriyor.[9]

Agâh Sırrı Levend, siyaset-nâmelerle ilgili bilgi verirken bunlar arasında **Ferah-nâmenin** adını da yazıyor. Dinsel hikâyelere değinirken de bu eserle Kemaloğlu adını birleştiriyor. Kitapta ne Hatiboğlu ne de herhangi bir eseri söz konusu edilmiyor.[10] Esat Coşan'ın Hatiboğlu ve eserleri üzerine yaptığını duyurduğu doktora tezini olması gereken yerde bulamadık.[11] Yine Esat Coşan'ın Hacı Bektaş Velinin

---

[1] Taşköprülüzâde, **Şakayıku'n-Numaniyye**, çev. Edirneli M. Vecdi (İstanbul: Matbaa-yı Amire 1296), s.115.

[2] Gelibolulu M. Ali, **Künhü'l-Ahbar** (İstanbul: Takvimhane-yi Amire 1277), C.5, s.233.

[3] Şemseddin Sami, **Kamusü'l-Alâm** (İstanbul: Mihran Matbaası 1302), C.1 s.271.

[4] Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmanî** (İstanbul: Matbaa-yı Amire 1315), C.II, s.46.

[5] V. D. Smirnov, **Obroczovüyje Proizvedenija Osmanskoj Literatüri** V., İsvlecsniyah İ Otrüvkah (Senpetersburg: 1891), s.325-329.

[6] J. Németh, "Das **Ferah-nâme** des Ibn Hatib, Ein Osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert," Le Monde Oriental Vol. XIII, Fasc. 1-2 (Uppsala, 1919), s.145-184.

[7] F. Köprülü, İbn-i Hatib Ferah-nâme, Türkiyat Mecmuası, (İstanbul 1926), C. II, s. 489-496.

[8] Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1984), C. I, s.275.

[9] F. Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası 1934), s.192-203.

[10] Agâh S. Levend, a.g.e., s.46, 126.

[11] Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kitaplığı "Y. 10232 No., Esat Coşan, Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri 1965." - Ayniyattan düşüldü - açıklaması var.

Makâlâtının Hatibloğluna ait manzum çevirisinden söz ettiği bölümde de yeterli bilgi verilmiyor.[12] İ. H. Ertaylan'ın tıpkıbasım niteliğinde yayınladığı **Bahrü'l-Hakayık**'ta da eserden ve şairinden söz açılmıyor.[13] Mukadder Akgül'ün transkripsiyonunu yaptığı bu eserle ilgili çalışmada da şair üzerinde durulmuyor.[14]

Elmizde bulunan dört eserinden çıkardığımız sonuca göre, Hatiboğlu sevdiği Türkçeyle çok kolay öğretici eserler yazan bir şairdir. Bu yönüne bakarak bir "Hamse" bile düzenlediği öne sürülebilir ki, **İndex İslamicus**'dan öğrendiğimiz bir yazı da bunu doğrulayabilir nitelikte. 1946'da Fransa'da **Hesperis** adlı dergide yayınlanmış bu yazıyı yazık ki elde edip okuyamadık.[15]

Çok uzun bir aradan sonra, Hatiboğlu'nun kendi yurdunda eserlerinden seçilmiş bölümlerle yeniden okuyucu karşısına çıkarılışını Fahir İz hocamıza borçluyuz. **Ferah-nâme**'nin iki ayrı yazmasıyla, **Letâîf-nâme**'den alınmış metinlerin başında şairin doğum tarihi, eserin yazılış yılı belirtilip "vezin ve kafiye bozukluklarının düzeltildiği" saptanıyor.[16]

Ferah-nâme'nin Budapeşte'deki yazma nüshasını inceleyerek Hatiboğlu'nun kimliği, kişiliği ve eserin dil özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca metnin transkripsiyonunu yaptık; ancak o zamanki bilgilerimiz Macaristan kütüphanelerinde bulabildiklerimizle sınırlı kaldı.[17] Şu anda yurdumuz kütüphanelerindeki nüshalardan da yararlanıp daha kusursuz bir **Ferah-nâme** metni oluşturmaya çalışmaktayız.

J. Németh'in, Şemseddin Sami'de bulduklarıyla yetindiğini yazan Köprülü, **Künhü'l-Ahbar**'la **Sicill-i Osmanî**'deki bilgilere değinmiyor.[18] Oysa daha önce adlarını yazdığımız bu dört biyografi kitabındaki bilgiler birbirinden alınmışa benziyor. Bunlar arasında, Hatiboğlu'nun ölümüne ilişkin M. Süreyya'nın yazdığı, "864/1460'da İznik'te vefat etti." sözü diğerlerinde bulunmuyor.[19] Bu kitaplarda yazılanlar birleştirilirse Hatiboğlu şöyle tanınmış olur.

"Mevlânâ Taceddin İbrahim, Hatiboğlu denmekle ünlüdür ve bu adla tanınır. Zamanının ünlü bilginlerinden Mevlânâ Yegân'ın öğrencilerindendir. Bilgi ve erdemiyle, Sultan Murad Han Gazi'nin ilgisini çektiğinden 130 akçe gündelikle İznik Medresesi müderrisliğine getirilmiştir.

Mevlânâ Yegân'la Hatiboğlu birbirlerini çok sevip sayarlardı. Hicaz'a gedirken İznik'e uğrayıp kendisini ziyaret eden bu hocasına, babasının gösterdiği samimi karşılayışı Mevlânâ Muhiddin huşu içinde anlatır.

Hatiboğlu iri yapılı, uzun boylu, ak sakallı, nur yüzlü bir pirdi. Sultan Mehmed Han'ın saltanatı öncesinde İznik'te vefat etti. Tanrı rahmet eylesin!"

Yazımızın başında, biyografi yazarlarımızın Hatiboğlu'nun ne şairliğinden söz ettiklerini, ne de eserleri hakkında bilgi vermediklerini yazdık. Bu nedenle J. Németh'in yolundan giderek **Ferah-nâme** ve öteki eserlerinden çıkarılabilen bilgilerle kendisini tanımaya çalışalım.

Başta anımsatılan biyografi kitaplarında adı, Mevlânâ Taceddin İbrahim Hatiboğlu diye yazılıyor. Kendisi mahlas olarak sık sık Hatiboğlu'nu, arada bir İbn-i Hatib'i, seyrek olarak da Hatibin Oğlu ve Muhammed adlarını yazıyor.[20]

---

[12] Esat Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât (Ankara: Seha neşriyatı, Tarihsiz), s.LI.

[13] **Bahrü'l-Hakayık** - tıpkıbasım - Haz., İsmail H. Ertaylan (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi 1960).

[14] Mukadder Akgül, "Hatiboğlu, **Bahrü'l-Hakayık**," Yayınlanmamış lisans tezi, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi.

[15] Renaud H. P. J., **Deux Ouvrages perdus d'Ibn al-Hatib**, identifieés dans les manuscrits de Fes. Hesp., 33. [1946]. J. D. Pearson, **İndex İslamicus**, 1906-1955, No. 4880, s.155.

[16] Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nazım** I. Divan Şiiri (İstanbul: Küçükaydın Matbaası 1967) s.651-659, 660-665, 881-887.

[17] Cemil Öztürk, **Hatiboğlu "Ferah-nâme,"** Egy XV. Századi Oszmán-Török nyelvemlék, Bölcsészdoktori Disszertáció. Yayınlanmamış doktora tezi. EITE Török Tanszék, Budapest 1984.

[18] F. Köprülü, **Türk Dili ve Edebiyatı hakkında Araştırmalar** (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası 1934), s.193.

[19] Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmanî** (İstanbul: Matbaa-yı Amire 1315), C. 2, s.46.

[20] **Ferah-nâme**'den çıkarılan örnek beyitler, adı geçen Macarca doktora tezimizin ekindeki transkiripsiyonu yapılmış metinden verilmiştir.

Çün Muḥammed'dür aduñ ᶜayne'l-yaḳīn
Cehd idüp olġıl Muḥammed'e yaḳīn 239a 5855

Doğruğu yerin adı da **Ferah-nâme**'de çok açıktır.

Mevlüdi Hem Ḳalᶜa-yı Ḫonās'dur
Germiyān milkinde bellü ḫāsdur 13a 315

Burası Denizli'ye bağlı Honaz kasabasıdır. Doğum tarihini J. Németh yukarıda adı geçen makalesinde, aşağıdaki beyitlere bakarak belirlemeye çalışmıştır:

İmdi sen de ḳırḳa irdüñ iy kişi
Aḫiret ḥāli içün çek teşvişi 47b 1154

Ferah-nâme'nin yazılış tarihi de bilindiğine göre;

Hem sekiz yüz daḫı yigirmi ṭoḳuz
Hicrete geçmişidi kim işbu söz
Naẓm olundı bu söze tārīḫ ḳodum
Şād oluban ḫāmeyi elden ḳodum 249a 6066-6067

829/1426'dan kırk yıl geriye gidilerek 1386 yılı bulunup Hatiboğlu'nun bu sırada doğduğu kabul ediliyor. Yalnız **Ferah-nâme**'nin bir başka beyti bu belirlemeyi şüpheli kılıyor.

Yidi yıldur başlamışdum ben bunı
Ṣaḳlarıdum kim ṭoġa bir gün güni 9a 213

J. Németh'den sonra,[21] Köprülü ve Fahir İz'in de benimsedikleri doğum yılının, başlanılışıyla bitirilişi arasında yedi yıl geçmiş bir eserden çıkarıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Yine "Kırka erdin" hitabı onuncu hikayenin içinde geçiyor ve şairin kendisine dönük olmayabilir. Şu halde Hatiboğlu'nun doğum yılı diye verilen 1386'yı ihtiyatla karşılamak gerekir. **Şakayık, Künhü'l-Ahbar** ve **Kamusü'l-Alâm**'da" Fatih'in cülusundan önce, **Sicill**'de ise 864/1460'da öldüğü yazılı.

Doğum, ölüm tarihlerini tam kestiremesek de uzun yaşadığı anlaşılan Hatiboğlu'nun, Mevlânâ Yegân'ın öğrencisi olması dışında nerelerde ve nasıl yetiştiğini bilmiyoruz. Dinleri, efsaneleri, Arapçayı bildiği eserlerinden anlaşılabiliyor. Bunları, hatip babasından ve çevresinden de edinmesi söz konusudur.

ᶜİlm-i ḥikmet kim ḳılursa arzū
Milk-i Yunan'a gerek gösterdi rū 9a 203

Köprülü, **Makalât-ı Hacı Bektaş Velî-i Horâsani** tercümesini değerlendirirken "ulemadan ve fukahadan" demekte. Sonra bu eserinin önsözünden seçtiği aşağıdaki parçayla kimlerden etkilendiğini göstermek istiyor.[22]

Bil imdi şāhumı sen bellü kimdür
Anuñ derdiyle bu gönlüm saḳīmdür
Celāle'd-din-i Mevlānā-yı āᶜẓam
Ki oldur mefḫar-i merd ü muᶜaẓẓam
Niẓāme'd-din Saᶜdī Ḫoca ᶜAṭṭār
Buları maᶜni baḥri ḳıldı settār[23]

Ferah-nâme'nin nüshaları

Şu ana kadar varlığını bilip beşini incelediğimiz altı **Ferah-nâme** yazma nüshası vardır.

1. Macar Bilimler Akademisindeki nüsha:[24] Ötekilerle karşılaştırılınca en iyi durumdaki bu kitabı, Ramazan b. Mehmed 928/1522'de istinsah etmiştir. 21x11,5 cm. boyutunda, şemseyle süslü deri ciltlidir.

---

[21] J. Németh, a.g.e., s.145-184.
[22] F. Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı, s.200.
[23] İki metinde de beyit aynı, yalnız **Bahrü'l-Hakayık**'ta "Nizameddin-i" biçiminde izafet var. Bu ise anlamı bozuyor.
[24] A Magyar Tudomanyos Akademie Könyvtara, Keleti Gyüjtemény Tör. 0-24 Budapeşte, Macaristan.

254 yapraktan ikisinin metinle ilgisi yoktur. Her sayfada harekeli nesihle çift sütuna 13 satır yazılıdır. Başlıklarla hadislerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. 6092 beyit bulunan yazmada yalnız bir mısra tam okunamamaktadır.

2. Kayseri'deki yazma.[25] Derviş Kurt adlı müstensih 990/1592'de yazmıştır. Milli kütüphaneden edindiğimiz mikrofilmine göre, 20x13,5 cm. boyutundaki kitap 181 yapraktır. Harekesiz nesihle çift sütûna 17 satır yazılı sayfalarda müstensih çok zaman hadisi yazmıyor, "Hadis üçüncü, hikâyet beşinci" gibi aslından değişik başlıklar kullanıyor. Hatiboğlu eserinin "altı bin beyit" olduğunu bildirir; ancak bu nüshada 5761 beyit yazılıdır.

3. İzzet Koyunoğlu (I. nüsha): Konya'daki İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinden Ankara Millî Kütüphaneye aldırılmış olan mikrofilminden okuduk (Mikrofilim arşiv nuamarası A-4881). Ya kitap çok yıprandığı ya da filim iyi çekilmediği için metni seçip okumak oldukça güçtür. Yine filmi çekenden mi yoksa sayfa karışıklığından mı anlayamadığımız bir eksiklikden de bölümlerin sırasını takip etmek oldukça uğraştırmaktadır. Kitabın eses metninden önce; "Bu kitap Kara Müftüzadelerindir gaflet olunmaya" diye bir de temlik kaydı vardır.

Mikrofilim kayıt fişinde kitabın boyutu, yazılış yılı ve yazanı belirtilmemiştir. 81 yaprağının her sayfasında 4 sütûn halinde harekeli, ancak özentisiz bir nesihle 19 satır yazılmıştır. Kimi sayfalarda sütûn düzeni bozulup iki yerine, bir beyit yazıldığı da görülüyor. Mikrofilmin net okunamayan yerleri olmakla birlikte 5281 beyit sayılıyor.

4. İzzet Koyunoğlu (II. nüsha):[26] İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinden, Ankara'daki Millî Kütüphaneye filmi aldırtılan ikinci yazmadır. Bunun arşiv numarası A-4883 olup mikrofilminin başında, 291x182 mm. boyutunda ve 171 yaprak olduğu yazılıdır. 980 sandığımız yazılış tarihi silikçe ve müstensihin adı yoktur. Her sayfada çift sütûna nesihle 17 satır yazılı. Pek çok yerde, sayfa kenarlarına kitabın sahiplerinden biri tarafından yazıldığını sandığımız Arapça yazılar görülüyor. Bu **Ferah-nâme**'de 5752 beyit bulunmaktadır.

5. Afyonkarahisar nüshası:[27] Fahir İz hocamızın **Eski Türk Edebiyatında Nazım** kitabına, iki hadis çevirisini ve bunlara bağlı hikâyelerle 46 beyitlik hatimesini aldığı bu nüshayı 920/1514'de Hacı M. B. Bahtiyar yazmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinin mikrofilm A. 1498 no. filminden incelediğimiz bu nüshanın 177 yaprağı 270x180,4 yaprağı 184x125 mm. boyutunda kaydı var. Harekeli nesih olup çift sütun halinde 15 satır yazılı sayfaları yer yer zarar görmüş; boşluklar oluşmuştur. Adı geçen filminden 5018 beyit sayılabiliyor.

6. Raif Yelkenci nüshası: Varlığını yine Fahir İz hocamızın kitabına aldığı parçalardan bildiğimiz bu nüshanın, bugün Kanada'da olduğu söyleniyor.

Ferah-nâme'nin şekli mesnevîlerin alışılmış tarzına uygundur. 40 beyit girişten sonra tevhid 43 beyit, na't 50 beyit, münâcat 73 beyittir. Sultan II.Murad'a sunduğu medhiyede kendisinden de söz eden Hatiboğlu kaynak kitaplarda bulamadığımız bilgileri veriyor. 41 beyitlik ikinci medhiyede İbrahim Paşa, Halil Paşa, Hamza Beğ, Mehmed Ağa övülüyor. 8 beyitlik ikinci na'ttan sonra, dört satıra sığdırılan ilk hadis Arapça aslına uygun olarak yazılıyor. Hadisin râvisi Ömer İbn-i Hattab; kaynağı Ebu Davud, Buhari ve Müslim'dir.

Bir işe girişmeden önce "niyetin önemi" konusundaki hadisin çeviri, açıklama ve yorumu 29 beyitte tamamlandıktan sonra, "Elhikâyetü'l-evvel" başlıklı birinci hikâye başlıyor. Horasan Padişahı İbrahim Edhem'in saltanatı bırakıp dervişliği seçişinin anlatıldığı bu bölüm 90 beyittir.

Eserdeki bu düzen, kitabın sonundaki 49 beyit tutan hatimeye kadar yüz kere tekrarlanıyor. Bölüm sonlarında kafiyesi değişmeyen bir bağ beyitle bütünlük pekiştiriliyor. Bu görünümüyle **Ferah-nâme** küçük küçük mesnevilerden oluşturulmuş daha büyük bir mesnevidir.

İyi kompozisyonu, güzel Türkçesine rağmen, Hatiboğlu'nu ve eserinin edebî çizgisini yüksek bulmayanların değerlendirmesi, daha çok vezin ve kafiyeye bağlı olarak yapılıyor. Nedense XIII. yüzyıldan sonra, Anadolu'da yazılmış bu türden eserlerde benzer kusur ve eksiklikler bulunduğu gözden kaçırılıyor.

---

[25] Kayseri, Raşid Efendi Kütüphanesi no. 1074.

[26] Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesindeki bu yazmaların filimlerini tamamlamak için görmek istedik. "Kayboldu!" denildiği için bakamadan döndük.

[27] Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi No. 1183.

Gene de Hatiboğlu, eski Türkiye Türkçesinin dili en zengin şairlerinden biridir. Yalnız **Ferah-nâme**'de değil, **Makalât-ı Hacı Bektaş Velî-i Horasânî** tercümesiyle **Bahrü'l-Hakayık** ve **Letâîf-nâme**'de de yapılacak bir tarama ve karşılaştırma ile ulaşılacak sonuç ilginç olacaktır.

Ferah-nâme'nin konusu

Önceden de yazdığımız gibi **Ferah-nâme** küçük küçük mesnevilerden oluşturulmuş büyük bir eserdir. Yüz hadis çevirisi çerçevesinde eklenen yüz hikâyenin konularını başlıklarını da yazarak sıralıyoruz.[28]

I. Haẕā kitāb Ferah-nāme-i İbn Ḫatīb
(Besmele ve bir işe başlamadan söylenmesinin önemi.)
II. Fī-beyān-ı tevḥīd
III. Der-naᶜt-ı seyyidü'l-mürseline ve ḫāteme'n-nebiyyine Muḥammedü Resulu'l-lahu ᶜaleyh vesellem
IV. Fī-beyāni'l-münācāt
V. Fī-beyān-ı süḫan-ı kitāb fī-liḳāb-ı hümāyūn ḫallede mülkahu
VI. Fī-beyān-ı vüzerāeᵓl-kirām adamā'l-lahu Taᶜālā maᶜāliyahum
VII. Der-naᶜt-ı ṯānī ibtidā-yı kitāb

1. Hadis, niyetin önemi.
Hikâye, Horasan Padişahı İbrahim Edhem'in saltanatı terke niyeti ve derviş olması.
2. Hadis, dine bağlılık.
Hikâye, Hz. Peygamberin kendisine danışmaya gelen yedi kişiyi, dine bağlılıklarından ötürü kutlaması.
3. Hadis, şefkat etmenin önemi.
Hikâye, insanın değil insana, hayvanlara bile şefkat etmesi gerektiği.
4. Hadis, Arş'ın ululuğu konusundadır.
Hikâye, evrenin yaratılışı ve Tanrının kudreti.
5. Hadis, cömertlik ve önemi.
Hikâye, bir sarhoşun cömertliği nedeniyle ve Tanrının yardımıyla bu huyundan kurtulması.
6. Hadis, Cennet ve Cehennem konusundadır.
Hikâye, Tanrı katına varınca hesap verememe korkusundan ölen adamla ilgili.
7. Hadis, insanları çekiştirmenin kötülüğüyle ilgili.
Hikâye, dedikodunun yol açtığı olumsuzluklar.
8. Hadis, ululuk ya da büyüklük taslamamak gerektiği.
Hikâye, Halife Ömer'in adaleti ve hakbilirliği.
9. Hadis, ganimet bile olsa mala zarar vermenin kötülüğü.
Hikâye, yeminini bozup sözünü tutmamanın cezasız kalmayacağı.
10. Hadis, yaşlılığın erdemi.
Hikâye, yaşlanıp kişinin bilgi ve erdemi artmışsa bu ona Tanrının bir lütfudur.
11. Hadis, nefse hakim olup Tanrının verdiğine şükredilmeli.
Hikâye, Tanrının adını anmayı unutan şeytana yoldaş olur.
12. Hadis, bilginlere iyi ve saygılı davranılmalı.
Hikâye, din ve bilimi çıkar için kullanmanın kötülüğü konusunda Hz. Musa'nın değerlendirmesi.
13. Hadis, İnsanın yaradılışı, dine ve bilime yönelmesi.
Hikâye, bağışlayıcılık ve halkla iyi geçinme konusunda.
14. Hadis, Cennetin nimetleri.
Hikâye, insanlara iyilik, ibadet ve doğruluk öğütleniyor.
15. Hadis, Peygamberin ümmetine şafaati.

---

[28]Sıralamalar Budapeşte nüshasına ve a.g., doktora tezimize göre yapılmıştır.

Hikâye, Enes'in Peygamberi tasviri.

16. Hadis, bekârların evlenmesi konusundadır.
Hikâye, evlenip çoluk çocuk sahibi olmanın erdemleri.

17. Hadis, yerinde ve zamanında konuşma.
Hikâye, Tanrı adını dilden düşürmemek su verilen ağaç gibi kişiyi şenlendirir.

18. Hadis, savaşta Tanrı yardımının zafere yol açtığı.
Hikâye, savaşa giden bir adamın eşinin ölümünden sonra doğan çocuğu anlatılmaktadır.

19. Hadis, cinsel sapıklık.
Hikâye, sapık efendisini öldüren kölenin haklılığı.

20. Hadis, içki ve zina.
Hikâye, sarhoş ve fitneci adamın ölüsüne dolanan yılan.

21. Hadis, bilim isteyip buna yönelik çalışmak.
Hikâye, öteki dünyada hesap verememekten korkan gencin Ka'be'de ağlaması.

22. Hadis, anaya babaya hürmet.
Hikâye, babasını kör eden sarhoşun başına gelenler.

23. Hadis, efendiyle köle ilişkisi hakkında.
Hikâye, iyi davranışlı kölenin azat edilmesi.

24. Hadis, Kur'an okumanın yararı.
Hikâye, dedikoducu bir adamın okuduğu Kur'an nedeniyle öteki dünyada bağışlanması konusundadır.

25. Hadis, İhlas suresinin önemi.
Hikâye, çıkar için inancıdan dönmeyen dervişle ilgili.

26. Hadis, İhlas suresi ve tutkuların bastırılması.
Hikâye, Kur'an okuyan cennete girer.

27. Hadis, iyilik etmenin önemi.
Hikâye, anasına hizmet eden bir Arabı Tanrının ödüllendirmesi hakkındadır.

28. Hadis, insanlara zulmedilmemeli.
Hikâye, Harun Reşid'in zulmettiği adamla karşılaşması.

29. Hadis, yardımın önemi.
Hikâye, bir yoksulun borcunu ödeyiveren adamı da Tanrının ödüllendirişi.

30. Hadis, ibadet özellikle de namazın önemi.
Hikâye, namaz kılan Tanrıyı yanında bulur.

31. Hadis, sözünü tutup yemini bozmamak gerektiği.
Hikâye, Kur'an okuyup Tanrıya yöneleni İblis de azdıramaz.

32. Hadis, Hac ve Mekke hakkında.
Hikâye, Mekke'ye giden bir din tutkununun buradan ayrılmayışının nedeni.

33. Hadis, Tanrı lütfunun sonsuzluğu.
Hikâye, Tanrının Hz. Musa'ya vahyi ve ne dilenip istenmek gerekiyorsa Tanrıdan istenmesi.

34. Hadis, Cennet hakkında.
Hikâye, namazın gösteriş için kılınmaması gerektiği bir kaba sofu örnek gösterilerek anlatılıyor.

35. Hadis, kibirliliğin kötülüğü.
Hikâye, Tanrının ölmeyeceğini sanan kibirli hükümdarı cezalandırışı.

36. Hadis, Hacca gitmenin zamanı.
Hikâye, Hacca giden hayvanın bile kutsallaşacağıyla ilgili.

37. Hadis, sadakat konusundadır.
Hikâye, Harun Reşid'le maiyeti arasındaki ilişki.

38. Hadis, zinanın kötülüğü.

Hikâye, zina eden maymunların bile bağışlanmayıp başka maymunlarca öldürülüşü.

39. Hadis, Hac ve Ka'be.
Hikâye, Meleklerin Ka'be'yi tavafı.

40. Hadis, Kur'an okumanın erdemi.
Hikâye, bir haraminin bir bilgeyi soymak isterken aldığı öğütle davranış değiştirmesi.

41. Hadis, kabir azabının ağırlığı.
Hikâye, ölen ağabeyinin mezarını açan kardeşin onu ateş içinde bulması.

42. Hadis, aşırı cinselliğin felâket olduğu.
Hikâye, Tanrıya ulaşmak isteyen velinin Basra'da Ebu Ali adlı kişiyle sohbeti.

43. Hadis, miskinlik konusundadır.
Hikâye, Tanrının hoşnutluğunu kazanmak isteyen üç dervişin çabası.

44. Hadis, kibirlilik konusunda.
Hikâye, İmam Malik'le Harun Reşid'in kibirlilik konusunda tartışmaları.

45. Hadis, yoksulluk hakkında.
Hikâye, Ummi Cafer'le yardım ettiği iki kör dilencinin ilişkisi.

46. Hadis, Cennete girmenin koşulları.
Hikâye, İblis'i görmek dileyen kaba sofuyu Tanrının cezalandırması.

47. Hadis, cömertlik.
Hikâye, Ka'be'de ölmek isteyen cahil kişiye akıllı birinin öğüdü.

48. Hadis, cömertliğin Tanrı için yapılması.
Hikâye, cömertliğin bir köle ve bir zengin tarafından nasıl anlaşılıp uygulandığı.

49. Hadis, şefaat etmek.
Hikâye, en güçlü yaratıkların bile Peygamberin şefaatine ihtiyaçları olduğu.

50. Hadis, kıyamet ve salavat.
Hikâye, halkın günahını çok sandığı, ancak dilinden salavat düşmeyen bir kişinin Peygamber şefaatiyle cennete gittiği.

51. Hadis, cömertlik helâl kazançla olmalı.
Hikâye, gösterişli bir saray yaptıran hükümdarla onu yeren dervişi anlatıyor.

52. Hadis, takva konusundadır.
Hikâye, Sufyan adlı bilginin haksızlık eden Harun Reşid'i yerme cesaretini göstermesi.

53. Hadis, Tanrının şefkati.
Hikâye, deniz kazasına uğrayıp dalgaların savurduğu bir anneyle çocuğuna Tanrının nasıl şefkat ettiği.

54. Hadis, bilenin bilgisinden herkes yararlanmalı.
Hikâye, dünyada kazanılanın ahrete götürülemeyeceğinin tartışılması.

55. Hadis, hased etmenin kötülüğü.
Hikâye, Tanrının hangi kullarını seveceği konusundadır.

56. Hadis, Cennet takva sahiplerinindir.
Hikâye, evden kaçan bir kölenin efendisince bağışlanması.

57. Hadis, ömür hakkındadır.
Hikâye, eşine dostuna iyi davranan bir gencin kısa ömrünü Tanrının uzatışı.

58. Hadis, sadaka verip yetimi gözetiniz.
Hikâye, bir adamın verdiği sadakayla deniz kazası geçiren oğlunun boğulmaktan kurtuluşu.

59. Hadis, yetim hakkını gözetmek.
Hikâye, yetim giydiren bir adamın günahlarının bağışlanışı.

60. Hadis, cinsel düşkünlüğün kötülükleri.
Hikâye, bir velinin rüyasında eline geçen paradan sadaka vermediği için cezalandırılacağını görüp korkması.

61. Hadis, içkinin yol açtığı kötülükler.
Hikâye, kötü bir kadını seven kişinin içki içip adam öldürüşü konusunda.

62. Hadis, kazaya rıza göstermek gerektiği.
Hikâye, İmam Ahmet Hanbel'in kendisinden öğüt isteyen kişiye söyledikleri.

63. Hadis, kıyamet günü hakkında.
Hikâye, Hind, Acem şahlarıyla Kayser ve Kisra'nın aynı anlama gelen "Değersiz şeyler söylemektense hiç söylememek iyidir." öğütleri.

64. Hadis, ululanıp zayıfı hor görmemeli.
Hikâye, Cehennem korkusuyla geceleri uyumayan ev halkını da uyutmayan bir köleyi efendisinin azat etmesi.

65. Hadis, dünyaya bağlanmamalı.
Hikâye, Hz. İsa'nın ümmetine "Dünya malı burada kalır" anlamında öğüt vermesi.

66. Hadis, medh hakkında.
Hikâye, Ebubekir'in kendisini övenlere bunun doğru olmadığını söylemesi.

67. Hadis, kovculuk hakkında.
Hikâye, kovcu kardeşinin mezarında düşürdüğü parasını aramaya gidince, onun ateş içinde olduğunu gören adamın anlattıkları.

68. Hadis, Cuma namazı konusunda.
Hikâye, Semerkant'lı bir dervişin buğday yüklü eşeğiyle değirmene giderken işini bırakıp cumaya varması, geri döndüğünde de unun öğütülüp evine götürüldüğünü öğrenmesi.

69. Hadis, Tanrının rahmeti.
Hikâye, alçak gönüllü olup rahmetinden umut kesmemeleri konusunda Tanrının Davud Peygamere vahyi.

70. Hadis, cömertlik konusunda.
Hikâye, ganimet malını yoksullara dağıtıp kendisine pay çıkarmayan subayın rüyasında Cennetteki en yüce köşkle ödüllendirileceğini görmesi.

71. Hadis, kimlerin cennet ehli oldukları.
Hikâye, Hz. Ömer'in halayığı Zaide'nin Rıdvanı (cennet) bir yiğit kılığında görmesi.

72. Hadis, takva hakkında.
Hikâye, Tanrının kullarından dünyaya bağlanmamalarını vahiy yoluyla buyurduğu anlamında.

73. Hadis, yoksulların sadaka verip vermeyecekleri.
Hikâye, Tanrıyı anıp dua eden bir adamın kendisini cennet köşklerinin en yücesinde bulacağı.

74. Hadis, misvak ve ağız temizliği.
Hikâye, ağız temizliği konusunda Hz. Ali'nin vasiyeti.

75. Hadis, maraz konusundadır.
Hikâye, Tanrının yararsız bir şey yaratmadığı, Hz. İsa'nın hastalığına iyi gelen bir otla iyileştiği.

76. Hadis, hükümdar hakkında.
Hikâye, Hz. Süleyman'ın bile hükmünün ve gücünün yetmeyeceği iş ve konular vardır. İyi vezirleri olmayan sultanın yanlış yapması olağandır.

77. Hadis, cömertlik konusunda.
Hikâye, Hasan adlı Basralı'nın kendisinden yiyecek isteyen dervişle ilgilenmemesi sonucu adamın ölmesi. Sonradan pişmanlıkla dervişi sardıkları kefenin reddi.

78. Hadis, günah konusunda.
Hikâye, çocukların canlı canlı tüyünü yoldukları bir horozu onların elinden almayan kaba sofuyu Tanrının cezalandırması.

79. Hadis, şefkat ve yardım.
Hikâye, yoksula yardım et, incitme. Onlarla ilgilen.

80. Hadis, eşe yoldaşa yardım.

Hikâye, mazluma yardım etmeyen bir adamın defnedilir edilmez yüz kamçı cezasına çarptırılışı.

81. Hadis, takva üstüne.
Hikâye, Hz. Ömer'in din kardeşleriyle dayanışması.

82. Hadis, kâr (alış veriş) konusu.
Hikâye, bal alıp satan iki adam örnek verilerek pazarlığın bozulmaması konusunu ele alıyor.

83. Hadis, kaza ve bela üstüne.
Hikâye, Hz. Peygamber'e tutsak düşen Hatem-i Tay'ın kızı babasının erdemlerini sayıp dökünce, onun yedi yüz adamıyla serbest bırakılışının nedenleri.

84. Hadis, şükür ve kanaat.
Hikâye, gerçek inanmış sanıp evlenmek istediği iki yüzlü adamın öteki yüzünü gören hanımın izlenimleri.

85. Hadis, Aşure gününün önemi konusunda.
Hikâye, yoksul bir dervişin yardım istediği kadı tarafından eli boş çevrilmesi, aşure günü olduğunu bilen bir nasranîden ise herşeyi bolca alması.

86. Hadis, dünya nimeti müslümanın tuzağıdır.
Hikâye, dünya nimetlerinin müslümana tuzak olduğunu söyleyen yoksul Yahudiyle varlıklı kadının tartışmaları, Yahudi'nin müslüman olması.

87. Hadis, dine bağlılık.
Hikâye, Adam Peygamberin oğlu Şist'e dünyaya bağlanmamak, kadın sözüne inanıp güvenmemek konusundaki öğütleri.

88. Hadis, dünyaya kapılıp kalmamak.
Hikâye, zalimken pişman olup tövbe eden hükümdarın hikayesi, İbrahim Edhem'in ağzından anlatılıyor.

89. Hadis, sadaka verip iyilik yapmalı.
Hikâye, bir dervişe sadaka veren gencin kısa ömrünün uzaması.

90. Hadis, söz söylemek hakkında.
Hikâye, Hz. İsa'nın İsrail Oğullarına Tanrının hoşnutluğu için çalışmaları konusundaki öğüdü.

91. Hadis, iyi hulk ve huy.
Hikâye, kaba bir zenginin bir bilgini sınaması, iyi huylu bilginin yine de onun kötü davranışını bağışlaması.

92. Hadis, ibadet, gece namazı.
Hikâye, Ebu Hanife'nin gündüz mesçitte vaaz verip geceyi ibadetle geçirmesi.

93. Hadis, Arife günü Tanrıdan rahmet istemeli.
Hikâye, Arife günü gidilen Hacca meleklerin de katıldığı.

94. Hadis, Tanrıya yönelme konusunda.
Hikâye, Zalim Haccac'la bir kara dervişin inanç tartışması.

95. Hadis, kocalık (ihtiyarlık) hakkında.
Hikâye, Şeyh Yahya adlı kişiyi düşünde görüp günahına rağmen cehennem azabından nasıl kurtulduğunu merak eden bir adam, onu Tanrının ak sakalı nedeniyle bağışladığını öğreniyor.

96. Hadis, toplumumuz, malımız, amelimiz.
Hikâye, İnsan için malı, işi, toplumu kardeşi gibidir. Ölünce bu üç kardeşin hesabı sorulur.

97. Hadis, zalimin zulmü hakkında.
Hikâye, Hz. Peygamberle kendisinde öcü, ya da hakkı olduğunu iddia eden Ukaşa adlı kişinin Peygamberi kırbaçlamak istemesi sonucu gelişen olaylar.

98. Hadis, selâmın önemi.
Hikâye, Haccac'ın Hacca giderken yolda karşılaştığı kara dervişle oruç bozup bozmama konusunda tartışması.

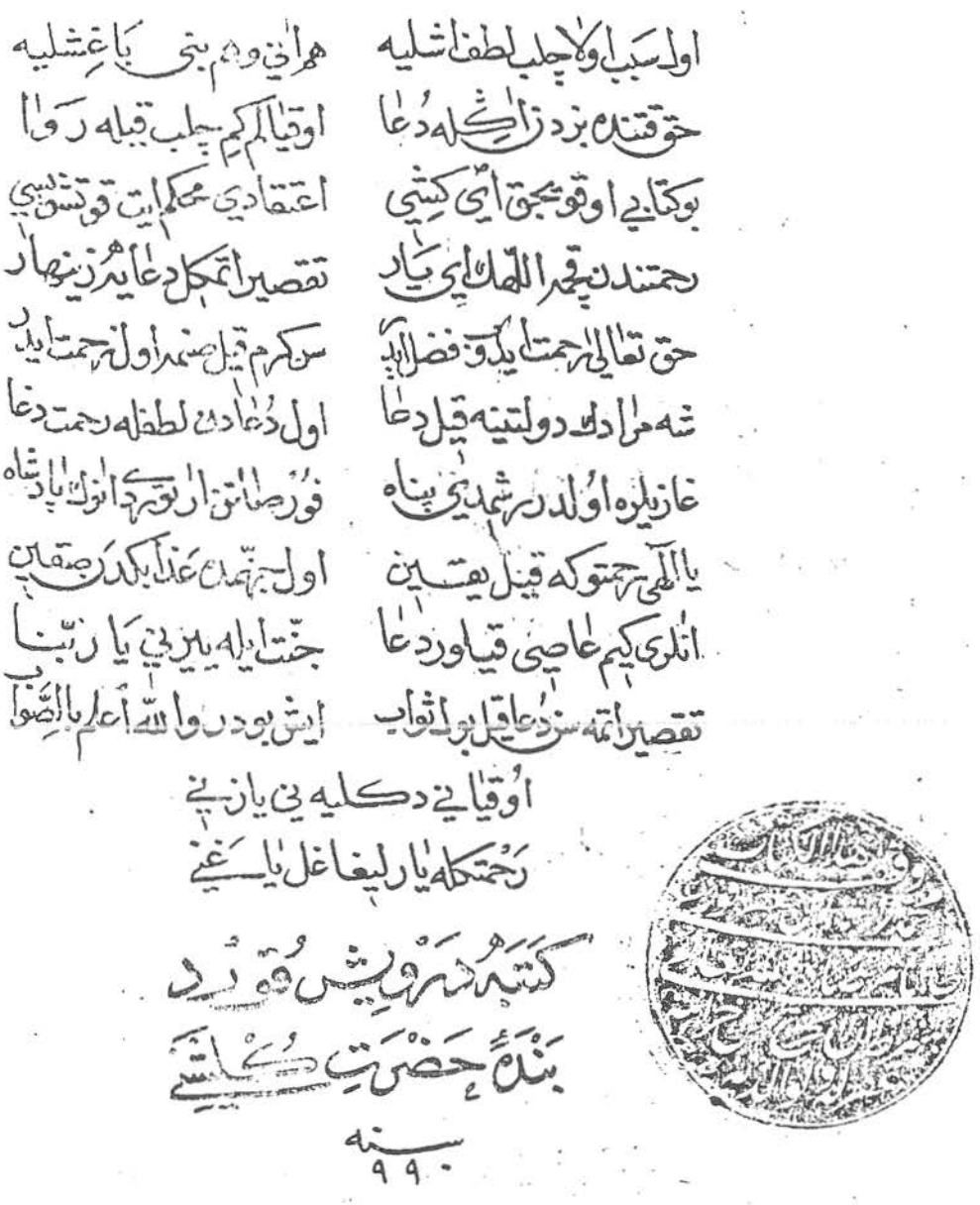
99. Hadis, iyi amelin gizliliği.

Hikâye, yarın hesap günü geldiğinde iyilik ve kötülüklerin tartılacağı, aşkile Tanrım diyenlere azap çektirilmeyeceği.

100. Hadis, yaradılmanın sebebi hakkında.
Hikâye, Âdem peygamberin akıl-beyin, haya-göz, şefkat-gönül, öfke-beyin, tama-göz, tama-kanaat, haset-gönül, şehvet-korku vb. ile konuşması ve bunların birbiriyle ilişkisi.

VIII. Fī-beyān-ı tārīḫ der-ḫatm-i kitāb ve medḥ-i ṣānī.

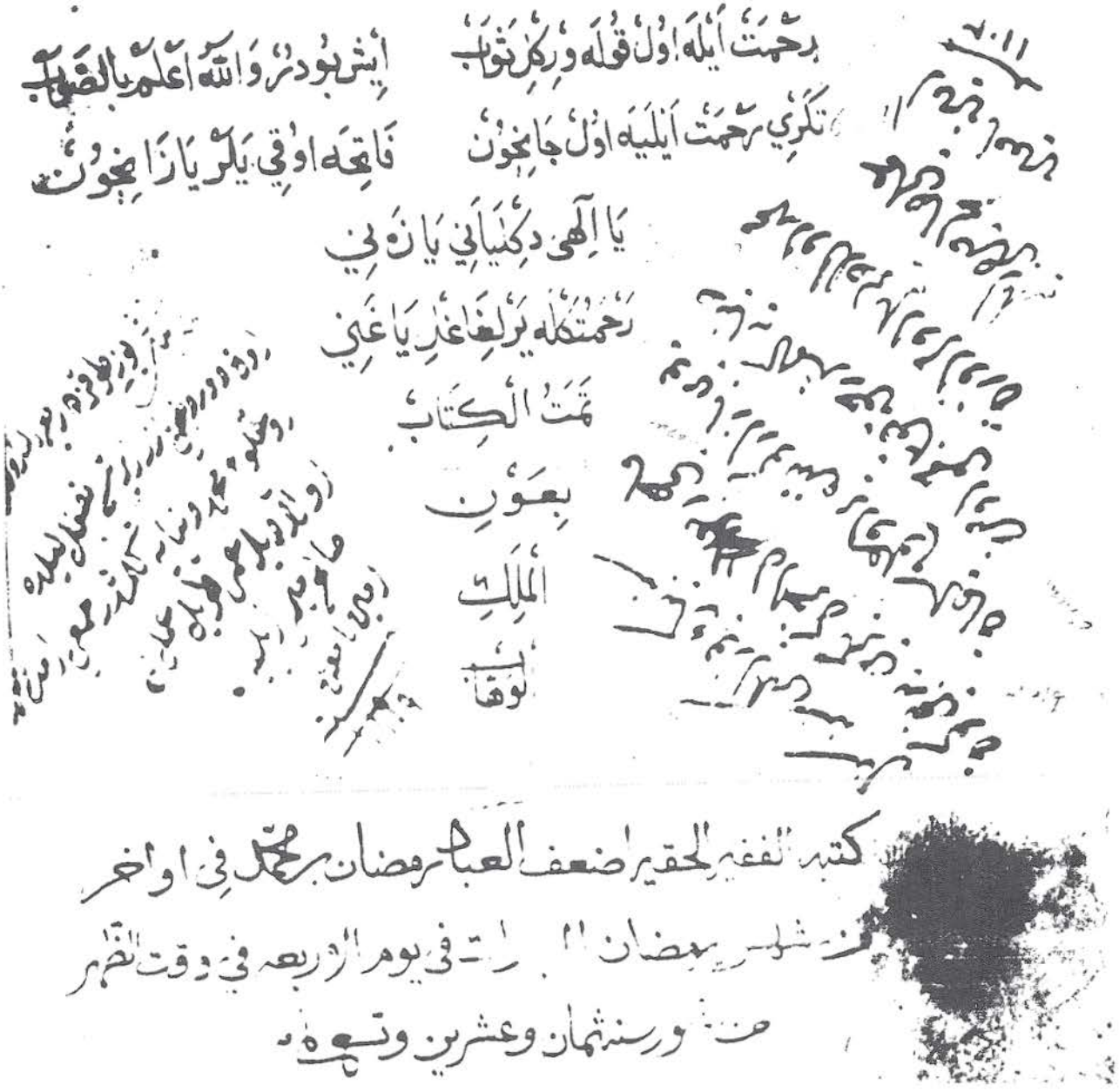
Aşağıda Ferah-Nâme'nin bazı nüshalarından örnekler verilmiştir:

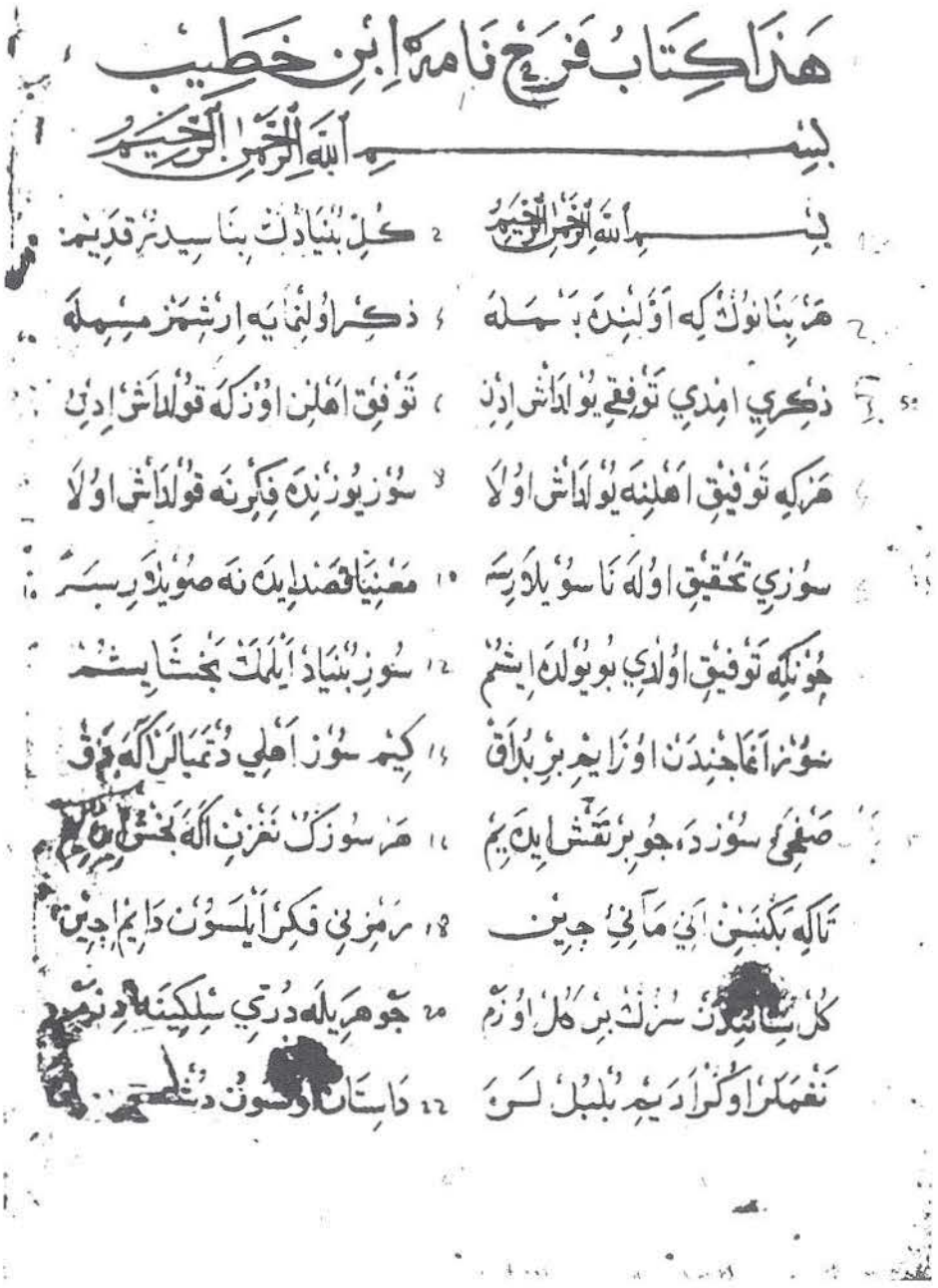
Ferah-Nâme'nin Kayseri nüshası (son sahife)

Ferah-Nâme'nin Kayseri nüshası (ilk sahife)

Ferah-Nâme'nin Budapeşte nüshası (son sahife)

هذا كتاب فرخ نامه ابن خطيب

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
كل بنيادك بنا سيدر قديم
هر بنا نوك كه اولين به سمله
ذكر اولنماية ارشمز مسمله
ذكري امدي توفيق يولداش ادن
توفيق اهلين اوزكه قولداش ادن
هر كه توفيق اهلنه يولداش اولا
سوز يوزيندن فكرنه قولداش اولا
سوزي تحقيق اوله ناسوز يلاريسه
معنيا قصديندن نه صويلاريسه
جونكه توفيق اولدي بويولده ايشم
سوز بنيادايلمك بخشايشم
سوزا غاجندن اوزايم بزبداق
كيم سوز اهلي دكمبالرا كه فراق
صفحي سوزده جوبر نقش ايدريم
هر سوزك نغزين اكه بخش ايدريم
تاكه بكلسين اي مانيي جين
رمزني فكر ايلسون دايم اجين
كل بنا بيدن سرك بركل اوزم
جوهريله دري سلكينه دزم
نغمكر اوكزاديم بلبل لسن
داستان اوسون دشلمسن

Ferah-Nâme'nin Budapeşte nüshası (ilk sahife)